

ЎзССР ДАВЛАТ БАДИИЙ АДАБИЁТ НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ — 1961

ЎзССР ДАВЛАТ БАДИИЙ АДАБИЁТ НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ — 1961

XIX аср иккинчи ярмида Хоразмда етишган кучли шоирлардан бири Комил Хоразмийдир. Унинг номи Паҳлавонниёз бўлиб, Комил тахаллусдир. Комил Хива мактаб ва мадрасаларида таълим олди. Адабиёт ва санъатга катта ҳарас қўйиб, тожик-форс, араб тилларини яхши ўрганди. Уз замонасидаги олдинги олим ва шоирларнинг суҳбатларида иштирок қилди, ўтган меросни қунт билан ўқиди ва тез кунда ўзи ҳам ижод этмакка бошлади. Комил шоир, талантили композитор, яхши хаттот ва наққош ҳам эди.

Хоразмий К.
Танланган шеърлар. (Нашрга тайёрловчи Р. Мажидий). Т., Уздабийнашр, 1961.
52 бет.
Харезми К. Избранные стихи.

КОМИЛ ХОРАЗМИЙ

(1825—1897)

Ўзбек адабиётининг йирик вакилларида бири бўлган Комил Хоразмий 1825 йилда Хива шаҳрида туғилди. Унинг отаси Абдулла Охунд мадрасада мударрис бўлган. Комил Хоразмийнинг асли номи Паҳлавонниёз бўлиб, Комил унинг адабий тахаллусидир. Комил мактаб ва мадрасаларда ўқиб, замонасига кўра яхши таҳсил олади. Мутолаа билан шуғулланади ва даврининг йирик шоирлари суҳбатларига қатнашади, илм-тажрибасини орттиради. Ешлигиданоқ ўзбек классик адабиёти ва форс-тожик адабиёти ёзувчилари ижодини қунт билан ўрганади.

Комил анча ёш чоғидаёқ шоир сифатида яхши ном қозонади. Комил оддий мирзо сифатида хон саройига ишга қабул қилинади. Комил танбур, ғижжак, сантурда ниҳоят яхши машқ қилар эди. Шу сабабдан хон ҳузуринида бўладиган санъат, музика кечаларида қатнашади. Комил бу ҳақда ўзининг ҳажвий ғазалларида маълумот беради. Бирмунча вақт ўтгандан сўнг, Комил мирзабоши бўлиб тайинланади.

Оғаҳий ва Баёнийнинг тарихий асарларида берилган маълумотларга қараганда, Комил Хоразмий хон саройида турли маъмурий ишларга ҳам қатнашган, жумладан, 1861 йилда Бухорода Амир Музаффар замонасида Хоразмдан Бухорога элчи бўлиб борган.

1873 йилда Хоразм хонлиги Россияга қўшиб олингандан сўнг, Муҳаммад Мурад девонбеги ва бошқа бирмунча сарой амалдорлари чет жойларга сургун қилинади. Шундан сўнг, Комил девонбеги бўлиб тайинланади.

Замонасининг илғор кишилари бўлган олим, шоир, санъат арбоблари мирзо, оддий хат кўчирувчи сифатида сарой ишларига қатнашишга, баъзи бир лавозимларни бажаришга мажбур эдилар. Лекин улар ҳеч қачон феодал аристократияси фойдаланган имтиёзларга эга бўлмаганлар.

Бу жиҳатдан Комил Хоразмий ҳаёти айниқса характерлидир. Муҳаммад Мурад девонбеги сургунга юборилгандан сўнг, хон бошқа киши топмаганидан, Комилни девонбеги қилиб тайинлашга мажбур бўлади, лекин бирмунча вақтдан сўнг Муҳаммад Мурад девонбегини сургундан сўратиб олдириб, уни ўз ўрнига тайинлайди, Комил мирзабоши бўлиб қолади. Нодон, жоҳил девонбеги ҳар хил йўллар билан Комилни сиқа бошлайди. Азобда қолган Комил бир фурсат топиб, қўйдаги шеърни ёзиб хоннинг қўлига беради:

Манга эй шаҳим, кўп итоб айлама,
Ғам ўтида бағрим кабоб айлама.

Зағанға бериб булбул ўрнида жой,
Ҳумо ҳамнишинин уқоб айлама...

Хонга бу шеър маъқул келмайди. Уни девонбеги қўлига беради. Девонбеги бошқа бир шоирга Комилни масхара қилувчи жавоб шеърини ёздирлади.

Хон бир кунни Комилга форсчадан бир асарни ўзбекчага таржима қилишни топширади, Комил жуда кўп меҳнат сарф қилиб, уни тамом қилади, ammo бу хизмат шоир Рोजий номига ўтади, Рोजий бу «хизмати» учун инъом ва мадрасадан ҳужра олади. Анча вақт Комил бундан беҳабар бўлади, бир кун бир дўсти унга бу воқеани айтади. Тухмат остида қолган Комил махсус бир маснавийсида хон ва сарой томонидан хўрланганини чуқур афсус билан баён қилади. Комил қанча ҳаракат қилса-да, унинг додига етувчи киши бўлмайди. Сарой аристократияси томонидан бундай

муносабат фақат Комилга нисбатангина бўлган эмас. Бу жиҳатдан саройда Огаҳий ва унинг ижодига бўлган муносабатдан гувоҳлик берувчи Комилнинг яна бир маснавийси жуда ҳам характерлидир. Бу маснавийда Комил замонасининг улўғ олими, шоири Огаҳий ижодига баҳо бериш сарой чиновниклари қўлида бўлиб, улар унинг бебаҳо, гавҳардан қиммат ғазалларига жуган (қўқон жўхориси) билан ҳақ тўлар эдилар, деб ҳасрат қилади.

Бу фактлар саройга ишга киришга мажбур бўлган шоир, олимларнинг фожияли аҳволини жуда яққол кўрсатади. Хон ва бошқа аристократлар уларга ёлланган киши сифатида қарайдилар. Уларнинг ноҳақ хоҳишига кўнмаган, унга қарши чиқмоқчи бўлганлар масхараланган, хўрланган, калтакланган. Замонасининг илғор кишиларидан бири бўлган Комил ана шундай азоблар натижасида саломатлигини йўқотиб, қариган вақтида кўзи ожизланиб, чуқур руҳий азоб остида 1897 йилда вафот этади.

* * *

Хоразмнинг Россияга қўшиб олинishi элда ҳоқимият учун хон авлод, феодаллар ўртасида, ўзбек, туркманлар ўртасида узлуксиз бўлиб турадиган урушларга бир оз бўлса-да хотим берди. Энди бир мунча тиңлик ўрнатилиб, хўжалик ва маданий ишларнинг ривожига йўл очилди. Россиядек катта давлат ҳимоясига суянган ва ўз табияти билан адабиёт, санъатга қизиққан Муҳаммад Раҳимхон (1864—1910) сарой атрофига адабиёт ва санъат арбобларини тўплаб, адабиёт, санъат кечалари ўтказишга анча вақт сарф қилади. Узи ҳам анчагина шеърин қобилиятга эга бўлган Муҳаммад Раҳим Феруз тахаллусида ғазаллар ҳам ёзар эди. Унинг замонида Хоразмда тош босма ташкил этилади Навоийнинг айрим асарлари ва Хоразм шоирларининг кўп девонлари ана шу тош босмада нашр қилинади. Форс-тожик адабиётидан муҳим тарихий, адабий асарлар ўзбек тилига таржима қилинади. Феруз давридаги адабий ҳаракатнинг жонланишида Огаҳий ва Комилларнинг таъсири ва хизмати катта.

7

Феодализм шароитида яшаган Мунис, Огаҳий каби шоирлар ижоди учун энг характерли нарса — ўз замонасидаги ижтимоий тузумдаги ҳақсизликдан чуқур норозилик, шу тузумдаги иллатларни реал очиб ташлашдир. Комил Хоразмий ижодида ҳам худди шу ҳодисани кўрамиз:

Даҳри дундин кўрмагунг жуз ҳасрати нокомлиг
Гавҳари мақсудни қилма бу уммондин тамаъ.

Солим ўлмоқнинг сипеҳр осибидин имкони йўқ,
Қилма ҳаргис офият кунжи бу вайрондин тамаъ.

Яна:

Бўлмаса гардуни сифладўст гар дун, эй кўнгул,
Нега дунни шод этар, донони маҳзун, эй кўнгул.

Чун фалак нодон навозу, хасми донодур, не суд,
Дониш иқлимида бўлсанг гар Фалотун, эй кўнгул.

Иззат ила неъмат авжида бўлур олий мақом,
Ҳар ким ўлса каж нечукким айн ила нун, эй
кўнгул.

Дарҳақиқат, ҳаётга, жамиятга муносабат масаланинг муҳим томонидир. Бутун халқлар тарихида ҳаётга танқидий қараган, унинг иллатларини кўриб, ундан норози бўлган, уни тузатиш йўллари ахтарган олим, шоирлар халқларни, кишилик онгини тараққий қилдиришга хизмат қилдилар. Шу йўсинда прогрессив адабиёт юзага келган. Аммо ҳаётни илоҳий куч, худо томонидан белгиланган, ўзгармайдиган ҳодиса деб таърифловчи, ҳаётдаги ҳамма ҳолларни, бировларнинг шохлиги, бойлиги, гадоилиги ҳаммаси «тақдир»дан деб таърифловчи шоирлар, дин аҳллари халқ онгини заҳарлаб, улар тушунчасининг ўсиш йўлини тўсганлар. Шу йўсинда ҳоким синфлар идеологияси, реакцион дунёқараш, адабиёти юзага келди. Аслида адабиёт тарихимиз мана шу икки оқимнинг узлуксиз курашидан иборатдир.

Комил ижодининг темаси хилма-хил. Биз унда мураккаб ҳаёт, дунёни англай олмасдан, ундаги ҳақсизликлардан додлагувчи, ҳасрат қилгувчи оташин юрак садосини, жамият, эксплуатация қилувчи синфлар юзага келтирган ҳусусий мулк маҳсули — очкўзлик, бахиллик, ҳасадгўйлик, лаганбардорлик каби ҳусусиятлар қораланиб, кишиларни ҳимматли бўлиш, инсоф ва виждонга қақариш туйғуларини кўрамиз.

Қисқа қилиб айтганда, яхшилик билан ёмонлик, эзгулик билан ёвузлик ўртасидаги кураш шоир ижодининг асосий мағзини ташкил этади. Бу ҳодиса шу давр ёсувчиларини бизга улуғ, илғор қилиб кўрсатиш билан бирга, уларнинг тарихий чегараланганлигидан ҳам дарак беради.

Инсон қалбининг ўлмас, абадий самараси муҳаббат, интим лирика Комил ижодида ҳам салмоқли ўрин олган. Бу соҳада у чинакам инсон туйғуларини ўзига хос йўсинда жуда ёқимли қилиб бера олди. Кишига «нариги дунёда» роҳат, завқ ваъда қилувчи диний тарикат, таассубларни Комил нафрат билан жеркиб ташлади.

Комил хон билан бир неча бор Россия ва Тошкент сафарида бўлди. Шунда рус халқи ва бошқа халқлар ҳаётига жуда диққат билан назар солди. Улар ҳаётини ҳавас қилди. Тошкентга бағишланган ғазалида рус халқи эр-аёллари ўртасидаги муносабат ва эркинликни завқ билан куйлади.

Ўз санъатини севган шоир халқ куйларини сақлаб қолиш, мукаммаллаштириш устида кўп ўйлади ва ниҳоят рус маданияти таъсири остида Хоразм классик куйларини ўзи томонидан яратилган чизиклар — нотага кўчирди. Унинг бу ишнини ўғли шоир, ҳам композитор Муҳаммад Расул — Мирзо давом қилдириди.

Комил меросидан бизга битта девон етиб келган. Бу девон революцияга қадар Хоразмда тош босмада икки марта, 1909 йилда Тошкентда ҳам тош босмада нашр этилган. Комилнинг девони ўзбек адабиётида давом этиб келган традиция асосида, яъни алифбе тартибида тузилган бўлиб, унда поэзиянинг — ғазал, мастазод, мухаммас, мураббаъ, мусаддас, мусамман, таржиъбанд, маснавий шаклидаги ҳамма жанрларида ёзилган шеърлар бор. Шунингдек, бу девонга Комилнинг форс-тожик тилида ёзган ғазал, мухаммаслари ҳам кирган. Бу тош босма девонларидан ташқари,

Ўзбекистон ССР Фанлар Академияси Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар фондида Комилнинг турли даврда, турли котиблар томонидан кўчирилган қўлёзма девонлари ҳам бор. Бу кичкина тўпламни тузишда юқорида айtilган девонлардаги материаллар асосга олинди ва бу асар нашрида кенг меҳнаткашлар оммасини Комил ижоди билан қисқача таништириш кўзда тутилди.

Раҳмат Мажидий

ҒАЗАЛЛАР

* * *

Бухл элига демагил, эй зубдаи даврон, сўзинг,
Ҳайф этар, қадрини билмас, сифлаи нодон, сўзинг.
Гарчи, сўздек гавҳари қимматбахо йўқ даҳр аро,
Бор аларнинг қошида ҳармуҳрадин арзон сўзинг.
Улки қилмайдур маони баҳриға ғаввослиқ,
Кўрмагай мунжуқча¹ гар бўлса дури ғалтон сўзинг.
Паст фитратларға дунё моли учун тутма кўз,
Бир қаро пул бобида мушкул қилур осон сўзинг.
Бухл зангини қира олмас темурдек кўнглидин,
Гар итклик ичра бўлса ўйлаким сўҳон сўзинг.
Гар сўзингдин бир нимарса ўнмаса бу дунёда,
Тингламаслар охиратда берса ҳам, имон сўзинг.
Илтимос этма олардин бир кўнакни² зинҳор,
Синдирур гар берса ҳам ўлган баданға жон, сўзинг.
Дониш аҳли қошида ҳар бири бир лаъли хўшоб,
Лек оларға бордурур лаъл ўлса ҳам пайкон сўзинг.
Топмасанг сўз лаззатидин оғаҳу Комил киши,
Соқлағил бўлғунча кўнглунг пардасида қон сўзинг.

¹ М у н ж у қ — мунчоқ.

² К ў н а к — гуруч кепаги.

* * *

Бўлмаса гардуни суфладўст гар дун, эй кўнгул,
Нега дунни шод этар, донони маҳзун, эй кўнгул.
Чун фалак нодон навозу, хасми донодур, не суд,
Дониш иқлимида бўлсанг гар Фалотун, эй кўнгул.
Иззат ила неъмат авжида бўлур олий мақом,
Ҳар ким ўлса каж нечукким айв ила нун, эй кўнгул,
Зойл этмак истасанг ўздин мазаллат қоний ўл,
Олмас ул чиркингни мундин ўзга собун, эй кўнгул.
Жавҳари жон ул матоъ эрмаски сотқун олғасен,
Не осиг гар ҳосил этсанг ганжи Қорун, эй кўнгул.
Оқил эрсанг кибру нахват қилма иззу жоҳинга,
Бўлди истикборидин иблис малъун, эй кўнгул.
Эмин ўлма кайдидин ёру биродарман дебон,
Не жафолар қилмади Юсуфга Шамъун, эй кўнгул.
Даҳрнинг пасту баландидин десанг, фориг бўлай,
Қўйма илкингдин замоне жоми гулгун, эй кўнгул.
Тобти шоҳи нуктадон алтофидин сўз аҳли қадр,
Зоҳир эткил эмди бикри софмазмун, эй кўнгул.
Бу гулистондин бақо бўйини истаб бўлмағил
Лола баргидек саропо доғу дилхун, эй кўнгул.
Комил эрсанг, одат айла сабр ила хомушлиғ,
Гар бор эрса, ҳар сўзунг бир дурри макнун эй
кўнгул.

12

* * *

Бўлмадимким бир даме андуҳи даврондин халос,
Андин истарман танимнинг бўлғонин жондин халос.
Ҳар нафас бошимга бир ғам сангборони ёғар,
Тобмадим ҳеч ҳодисоти чархи гардондин халос.
Ул лаби хандон рухи гулгун ғамидин оҳким,
Бўлмади ҳаргиз кўзум ашқу, кўнгул қондин халос.
Хаста кўнглум ноласи андин фалак паймодурур,
Бир асире дурки ногаҳ бўлди зиндондин халос.
Етмаса ғамхонам ичра субҳи васлидин зиё,
Бўлмағ мумкин эмастур шоми ҳижрондин халос.
Шум рақибинг рашк тиғи бирла бир кун чопғомен,
Мушрик ўлмас зулфиқори шоҳимардондин халос.
Жоҳилеким дониш аҳли суҳбатидан қочқуси,
Кофиредурким топар аҳли мусулмондин халос.
Гоҳ зулфи ёди бирла, гоҳ юзининг ёдида,
Бўлмади жоним замоне куфру иймондин халос.
Комиле ким тобса дунлар ихтилотидин раҳо,
Бир мусулмондекки, тобғай кофиристондин халос.

13

Манга, эй пари, кӯб итоб айлама,
 Ғам ўтига бағрим кабоб айлама.
 Тузуб суҳбат, аҳли жаҳолат била,
 Камол аҳлидин ижтиноб айлама.
 Висолингда роҳат етургил даме,
 Фироқингда доим азоб айлама.
 Чу келдинг қошимга кетарман дебон.
 Яна умр янглиғ шитоб айлама.
 Ҳузурингда хандон этиб душманам,
 Эшикда кўзумни пуроб айлама.
 Қовуб мажлисингдин мени, ғайри
 Мақомимда ноиб маноб айлама.
 Мени соядек хоксор айлабон,
 Они сарбаланд офтоб айлама.
 Зағанға бериб булбул ўрнида жой.
 Ҳумо ҳамнишинин уқоб айлама.
 Қилиб ёд шойиста хизматларим,
 Хато бирла саҳвим ҳисоб айлама.
 Боқарда кўзум чеҳраи лутфинга,
 Ғазаб бирла қаҳринг ниқоб айлама.
 Фироқингда Комилни ноком этиб,
 Нифоқ аҳлини комёб айлама.

Мандин ўлмиштур букунлар оқким жонон малул,
 Бу жиҳатдан айламиш чиқмай танимдин жон,
 малул.

Жоми васлин нўш этиб ағёр доим шод эрур,
 Ман ичиб тун, кун эрурман соғари ҳижрон
 малул.

Рўзу шаб зиндони ғамда йиғларам Яъқубдек,
 Бўлғали ман хастасидин ул маҳн канъон малул.
 Фурқатидин оҳу нолам баски дардомиз эрур.
 Айлади бедардларни ҳам ўшул афғон малул.
 Бўдилар бегона борча ошноу ёрлар,
 Бўлғали бу бекасидин ул шаҳи хубон малул.
 Бўлмиш олдида рақиби кинавар ёлғони рост,
 Ман нечук бўлмай гар ўлса ростим ёлғон, малул.
 Ҳайф, юз минг ҳайфким, фазл аҳлини маҳрум
 этиб.

Маҳрам ўлуб айладилар зумран нодон малул.
 Арзи ҳолимни ман эмди кимга айларман баён,
 Ул гадо ҳолига вой, андин эса султон малул.
 Гар малул ўлса жаҳон аҳли не ғам Комил манго,
 Бўлмаса басдур агар ул сояи субҳон малул.

* * *

Не суд очилса гул, ўлса баҳор ғурбат аро,
Менгаки бўлмаса ёру диёр ғурбат аро.
Очилмади чаманистон ҳавосидин кўнглум,
Кўзимга гул эрур андоқки, хор ғурбат аро.
Фироқ даштида бир мушкбў физол истаб,
Кўзимни қилди чу дом интизор ғурбат аро.
Йироқ тушкали аҳбоб суҳбати майидин,
Нишот жомига бўлдум хумор ғурбат аро.
Чаманда гулдек аҳиббо ватан аро хандон,
Чу лола бағрим эрур доғдор ғурбат аро.
Ватанда кўзима чангалистонча йўқ Маҳмуд,
Аёз боғида тутдим қарор ғурбат аро.
Чиқай ватан садафидин дема гуҳар янглиғ,
Агарчи бўлса сенга эътибор ғурбат аро.
Ниҳон эт ўзни ватан қофи ичра анқодек,
Сенга йўқ ўлса мурод иштиҳор ғурбат аро.
Ватанда сокин ўлуб сайр эт олами боло,
Сафарни айламағил ихтиёр ғурбат аро.
Тоб эмди Хева ила Паҳлавони Комил эсанг,
Дема — Бухори шарифу Мазор ғурбат аро.

* * * 1

Эмас кишига бу дунёда мулку мол камол,
Ҳусули илму ҳунар келди безавол камол.
Улумдин шарафи охират эмас ёлғуз,
Ки мунда ҳам сабаби иззату жалол камол.
Мурод маърифатуллоҳдур тааллумдин,
Эмас мубоҳасау жанг ила жидол камол.
Камол маъниси таҳсили илми ҳол дурур,
На ҳосил айлагучи маҳзи қийлу-қол камол.
Замиринг айла мусаффо кадардин ойинадек,
Десанги, жилвагар этсун анго жамол камол.
Бўлурму шўра замин обу донадин хуррам,
Хабис табъга тобмак баса маҳол камол.
Камол бергусидур сўзга шухрату таъсир,
Бу қушга қилғали парвоз паррубол камол.
Ниҳоли бебарни саркашдурур авомуннос,
Не суд тобмаса маънига иттисол камол.

* * *

Тафаъул айлар эдинг, эй кўнгул, қилиб ният,
Ки рафъ бўлгуси деб тоза йилда наҳсият.
Чу қилмас ахтари бахтим сафар манозилға,
Иқомат этти магар буржи наҳсла ният.
Муҳаррам ўлди ҳаром ўлди элга кулфату ғам,
Ва лек бир манго юзланмади рафоҳият.
Жаҳони буқаламун ҳодисоти фикридин,
Етушмади бу паришон кўнгулға жамъият.
Анингдек ўлмишам ушбу диёрда бекас,
Ки қатл қилсалар олмоқға йўқ кишим дият.
Йироқ тут жуҳало ихтилотидин ўзни,
Ки ўтқа ёқмоқ ўлубдур ёвуқни хосият.
Тамаъни тарк эту, чиқ гўшаи қаноат аро,
Санго йўқ ўзга жаҳон ичра жойи амният.
Тамом қилдинг этиб банда хизматин умринг,
Ҳам айлагил гаҳи маъбудинга убудият.
Тут ўзни пасту кичик борча халқдан, Комил,
Азим офат эрур нихвату анионият.

* * *

Ҳар неча айлабон изҳор фасоҳат шуаро,
Сочар элга дури дарёи балоғат шуаро.
Очибон лутфи малоҳат гулин ашъоридин
Рангбўйи чамани, фазлу фатонат шуаро.
Қилсалар ҳар неча изҳори садоқат шабу рўз,
Кўрар ўтрусида ҳар дамда сад офат шуаро.
Қилмас уммид, қилур шукур, шарорат элининг
Тилу илкидин агар қолса саломат шуаро.
Ҳақ сўзин шоҳу гадо қошида китмон этмас,
Бу жиҳатдин ҳадафи тийри маломат шуаро.
Яхшидур қонии қашшоқ ғани томиъдин,
Тутди бу важҳдин ойини қаноат шуаро.
Қилмас ўлганда тамаъ сифла тавонгарлардин,
Бордурур жавҳар ойинан ҳиммат шуаро.
Қилмағай жоҳилу нодонға итоат ҳаргиз,
Кўрмаса бир кишидин ҳукми сиёсат шуаро.
Чун итооти улул-амр вужубин биладур,
Тарк қилмас нафасе вожибу суннат шуаро.
Кеча кундуз қиладурлар суфаҳоға хизмат,
Гарчи шойистаи авранги садорат шуаро.
Бор алардин неча бекорлар иззатда зиёд,
Тилу илки била ҳам айласа хизмат шуаро.
Эмди соч сўз дури Комил садафи табъингдин,
Тобти шоҳ ҳазратида қадр ила қиммат шуаро.

* * *
Ютубон бу замонда қон фузало,
Кулфат уқиғадур нишон фузало.
Қалам ила китобдин ўзга,
Топмағай ёру ҳамзабон фузало.
Қатнабон суфлалар эшикига,
Топмас ўлтурғали макон фузало.
Жуҳало зумраси келиб ғолиб,
Бўлди мағлубу нотавон фузало.
Сўзни фаҳм этгали киши топмай,
Не осир бўлса нуктадон фузало.
Кимга кўрсатса биргина беҳбуд,
Топар ўтруда минг зиён фузало.
Жуҳалога қилиб мулозимлиқ,
Топмадилар емакка нон фузало.
Майи гулранг ўрнига тайёр,
Қўзлари сағарида қон фузало.

* * *
Бўлубон жолиси авранги жаҳолат жуҳало,
Урдилар олам аро кўси ҳукумат жуҳало.
Нўш этиб ришва майин етмай улус додиға,
Билмадилар даме ойини адолат жуҳало.
Бўлубон ҳомии арбоби фасоди сарка, (?)
Жамъ қилдилар укуш давлату сарват жуҳало..
Уламоға бериб ижрои шариятда шикаст,
Бердилар жоҳили нодонға ҳимоят жуҳало.
Қилиб ўз ройича иш амри ҳукуматда мудом,
Қилдилар тарк баса фарз ила суннат жуҳало.
Арзу дод амрида аҳкоми шариятни қўюб,
Юрутуб ўрниға қавлияти одат жуҳало.
Бўлуб ўз бошлариға феъли мусаллат, ё раб,
Бўлмағай боиси манкуби вилоят жуҳало.
Комило, тутса не тонг вартаи зиллатда мақом,
Топдилар маснади иззатда садорат жуҳало.

* * *

Эй кўнгул, зинҳор қилма аҳли даврондин тамаъ,
Бор эса бу хаста жисмингга агар жондин тамаъ.
Чунки йўқ эрмиш жаҳон аҳлида холис дўстлиғ,
Кимки ондин яхшироқ йўқ, айлама ондин тамаъ.
Даҳри дундин кўрмагунг жуз ҳасрати нокомлиғ,
Гавҳари мақсудни қилма бу уммондин тамаъ.
Солим ўлмоқнинг сипеҳр осибидин имкони йўқ,
Қилма ҳаргиз офият кунжин бу вайрондин тамаъ.
Кўзлари жаллодидин қилмасқ мурувват орзу,
Аҳли иймон айлагандек кофиристондин тамаъ.
Истайин не навъ жоним роҳатин мижгонидин,
Қилғому мажруҳ марҳам тифи урэндин тамаъ.
Шарбатн лаъли ҳавосин истамаклик бодадин.
Айлама жонбахшлиғ жуз оби ҳайвондин тамаъ.
Хони васлиға рақибидин ионат истамақ,
Айлаган янглиғ гадо илкидағи нондин тамаъ.
Олам ичра гар бўлай десанг азизу аржуманд,
Айлама Комил каби жуз зилли субҳондин тамаъ.

* * *

Ийд ўлди олам аҳлиға юзланди ибтиҳож,
Шаҳ тораки муборакидин қадр тобти тож.
Май тарки бирла ринд эли гирёну зор эди,
Атфолдекки йиғлар анго киссалар сужож.
Жоми сабуҳидин топибон қуввати тамом,
Рўза риёзати била бир заъфлиғ мизож.
Ўткарди рўзани ебон аҳли ғино шакар,
Бечоралар саҳарлику ифтори бир кулож.
Атфоли ағниё олиб ийдонаға тило.
Қашшоқлар боласи дирам тобмай олди кож.
Аҳли карам сахосидин уммид айлабон,
Ийдонадур баҳонаи арбоби эҳтиёж.
Шоҳи либослар кийибон барча хослар,
Маълум бўлди ким синуқу ким берур ривож.
Е раб, шаҳим ҳукуматини мустадом туғ,
Авранги адл узра маҷом айла тахту тож.
Комилча бўлмағай шуаро мадҳинга фасиҳ,
Булбул каби наво қила олурму сору сож.

* * *

Менга зулмин кам этмас гунбази даввор ҳар соат,
Тўкар ғам хирманин бошимға юз хирвор ҳар соат.
Не ул ойдин келур йиллар аро бир васл пайғоми,
Не онинг мажлисидин айрилура ағёр ҳар соат.
Не аҳволимни арз айларға ҳомию муиним бор,
Не шаҳ йилларда ҳолим айлар истифсор ҳар соат.
Кима бир хизмат этсам, айлагай ўрниға юз тухмат,
Асалға, заҳру гул ўрниға, санчар хор ҳар соат.
Бўлуб бегонаваш йиллар ёмонлиғ ошкор этти,
Кима ким ошнолиғ айладим изҳор ҳар соат.
Етар афғонға нодон дўстларнинг ихтилотидин,
Қўнгул ойинасиға юз туман зангор ҳар соат.
Жаҳон пасту баланди, соқиё, қон қилди кўнглумни.
Мани масти мудом эт, қўймайин ҳушёр ҳар соат.
Бўлура ҳар соатим бир кун, куним юз йил, йилим
минг ой.
Менга лутф этмаса, шоҳи фалак миқдор ҳар соат.
Ҳамиша ўз тамъё шоҳи жаҳондин ўзгадин. Комил,
Десаиғ бўлмай жаҳон ичра залилу хор ҳар соат.

24

* * *

Юзу холинг ғамидин гар эмастур нотавон лола,
Недин бўлмиш ҳамиша сина доғу, бағри қон лола.
Хижолатманди холу оразинг эрмас эса, нечун,
Қўюб гулшанни дашту тоғ аро тутмиш макон лола.
Бўёлди қонға ғамзанг тийрборонддин ул гўё,
Қочиб кўҳсор ғорин англамиш дориламон лола.
Туну кун давр этиб, ҳеч кўрмадилар дашту
гулшанда,

Юзингдек сабъаи сайёра бирла осмон, лола.
Очибму боғ аро устида гуллар сарв ё шамшод,
Бошиға қистирибму ёки ул сарви равон, лола.
Қадам қўй сарвнинг боши уза, эй шўх, гулшанда
Ки то билсун сени бир хисрави олий макон лола.
Чаманда хизмат учун бир аёқда тик туруб шамшод,
Тутар йўлингда наргисдин қўлида шамъдон лола.
Қўнгул доғини кўрсатмак кўзунгга мумкин эрмастур,
Агар кўрмак тиларсен бордурур андин нишон лола.
Ани ҳеч гулга ташбиҳ айламас Комил киши, мундин,
Бирин бош узра қўйсанг, исми зот айлар аён лола.

25

* * *

Кулмадинг бир, то мани юз қатла гирён
қилмадинг,
Тутмадинг бир жом, то кўнглум тўла қон
қилмадинг.
Хотирим даврон ғамидин қилмадинг бир лаҳза
жамъ,
То мани бир йилғача зору паришон қилмадинг.
Хаста кўнглум таҳ-батаҳ қон қилмағунча
ғунчадек,
Очилик мажлисида рухсоринг гулафшон
қилмадинг.
Ман тарафга қилмадинг ҳаргиз хатодин бир
нигоҳ,
То рақибимга боқиб юз лутфу ихсон қилмадинг.
Айладинг меҳру вафо бобида қайси ваъдалар,
Қим яна ул аҳду паймондин пушаймон қилмадинг.
Отмадинг қаҳру итобинг новакин ағёрға,
То маломат ўқиға кўксимни қалқон қилмадинг.
Қилмағунча хони васлингдин бу зоринг бенасиб,
Узгани бу хони ихсон узра меҳмон қилмадинг.
Эгнима кийдурмадинг лутфу иноят хилъатин,
То либоси офиятдин жисмим урён қилмадинг.
Қайси бир уммидким лутфингдин этдим оқибат,

Ул умидим ҳосилини яъси хирмон қилмадинг.
Эй ситамгар, қайси бедилға бериб васлингда жой,
Сўнгра они мубталойи доғи ҳижрон қилмадинг.
Қилмағунча хону монимни қаро ҳижрон аро,
Кулбам ичра оразинг шамъи шабистон қилмадинг.
Дониш аҳлиға қаю қилмишларинг дей, эй фалак,
Қай бирин ул зумранинг мағлуби нодон
қилмадинг.
Сирри ишқинг неча пинҳон тутти элдин, эй пари,
Қўймадинг Комилни то расвои даврон қилмадинг,

* * *

Вақки, кўзларим гирён қилди лаъли хандонлар,
Жамъ қўймади кўнглум кокули паришонлар.
Боғу гунча сайридин бўлдим эмди мустағни,
Очти гул хадангингдин кўнглум ичра пайконлар.
Орази арақнокинг кўрди чун чаман ичра,
Гуллар ўлди шабнамдек, барча чашми ҳайронлар.
Токи ғамзау нозинг кўз уйин мақом этти,
Ташқарида мижгонлар бордурур ниғақбонлар.
Ишқ сўзу дардидин нола қилма кўп, эй дил,
Бўлмасунлар озурда бу азиз меҳмонлар.
Қайси холи оразининг доғидур чаманларким,
Лола доғу, гулларга чок эрур гирибонлар.
Чини остинингдур, мавжи жавҳари шамшир,
Йиғнама бу зорингни қатл этарга домонлар.
Бу шаҳодат иқболин ким топар экан, ё раб,
Нози олди мижгондин қўлга тиғи урэнлар.
Кимки ҳусн шоҳиға бегунаҳ — гунаҳкор ул,
Анга зулф эрур занжир, чоҳ эрур занахдонлар.
Ҳусни кўзгуси бордур мазҳари жамолулло,
Манъи ишқим этманглар, эй гуруҳи нодонлар.
Комило, шаҳаншоҳинг назми гавҳар афшонин,
Кўрса банда бўлғайлар Фазлию Умархонлар.

* * *

То сайри гулшан ноз ила ул сарви озод айламиш,
Сарв ўзни айлаб бандаю, гул барг барбод айламиш.
Гулзор аро рухсорини чун кўрди шайдо андалиб,
Гул инфиолиға боқиб, афғону фарёд айламиш.
Жоним халос ўлғай нечук, онинг кўзу мижгонидин,
Бу бирни ханжар айлабон, ул бирни жаллод
айламиш.
Ман не сифат тарк айлай ул ширин шамоинил
ишқини,
Ғам беситунин қозғали кўнглумни Фарҳод айламиш.
Қошу кўзининг шаклидин қатлимға насс зоҳир
бўлур,
Чекканда гўё суратин бу нақш Беҳзод айламиш.
Мандин қочинглар бахтдек, эй айшу ишрат шоҳиди,
Бир шўх кўнглум меҳнагу кулфатға муътод
айламиш.
Жавру жафоларким манга етмиш онинг ҳижронида,
Билмас ҳисобини анинг, ақл аҳли теъдод айламиш.
Таъсир қилмас нолишим бир заррача, гўё қазо,
Хилқатда бағрин тош этиб, кўнглини фўлод
айламиш.
Эрмас пари гар, не учун ҳам йиғлатиб ҳам
кулдурур.

Бу навъ афсунни қачон бир одамизод айламиш.
Ғамзангга тақлид айлабон эл қатлини айлар ажал,
Ори қилур шогирди ҳам ҳар ишки устод айламиш.
Гулрух санамлар, не ажаб, қилса итоат амринга,
Ким ҳақ азалда шоҳға лашкарни мунқод айламиш.
Ким сифла эрса шод этар бу чархи душманком они,
Воҳким ҳамиша имтиёз аҳлиға бедод айламиш.
Ноқислар иззу жоҳини ҳар кун баланд айлаб фалак,
Комиллар ўрнин паст этиб, маҳзуну ношод айламиш.

* * *

Қўрмамиш сандек жаҳонда ҳеч бир гулзор, гул,
Ким санга бордур бадан гул, жабҳа гул, рухсор
гул.

Гул узоринг ламъасидин очти гардун боғида,
Фарқадон гул, қаҳушон гул, сабъан сайёр гул,
Базм аро гулбарги хандонинга қурбат топғали,
Май гулу, мено гулу, ҳам соғари саршор гул.
Бўлди булбулларға гулшан ичра ҳуснинг

шавқидин.

Нола гул, афгон гулу, алхон гулу, минқор гул.
Гулшани базм ачра ҳар феъл ўлса гар сандин аён,
Ноз гул, рафтор гул, гуфтор гул, атвор гул.
Сайри боғ айларда топтилар қудуминг файзадин.
Сарв гул, шамшод гул, ашжор гул, ҳар хор гул.
Иягламакдин гул юзинг ҳажрида қонлиғ ашки
дин.

Фош этар хуни жигар гул, дидан кунбор гул.
Бўлди мутрибларға базминг ичра хангоми суруд.
Нохуну мизроб гул, мусиқию адвор гул.
Бўлди зоҳидларға ҳусни бемисолинг васфида,
Зикр ила аврод гул, тасбиҳ гул, дастор гул.
Чун сенинг ёдинг қилурлар сокини дайру ҳарам,
Ё самад гул, ё санам гул, субҳа гул, зуннор гул.
Қилди Комил табъини шаҳ лутфи гулзор ўйлаким,
Маснавий гул, қитъа гул, абёт гул, ашъор гул.

* * *

Сенсизин, эй дилрабо, жаннатда гилмон бўлмасун,
Демайин гилмонки, бал жисмим аро жон

бўлмасун.

Бўлмаса васлинг муяссар, эй парипайкар, манго,

Тўбию кавсар била фирдавси ризвон бўлмасун.

Лаъл жонбахшинг фироқида манго, эй гулузор,

Гулшани жаннат ичида оби ҳайвон бўлмасун.

Бу жаҳон гулрухлари бўлсун санго фармонпазир.

Ҳусн иқлимида сандин ўзга султон бўлмасун.

Дўстлар, доим деманг нечун паришонҳол сан,

Ҳеч кишининг дилбари кокулпаришон бўлмасун.

Ишқ элин қатл эткали чўқмиш дедилар бир пари,

Бир хабар олинг бизинг ошуби даврон бўлмасун.

Комилосо бодаи васл ила лабгар бўлмайин,

Ҳеч кимса мубталон жоми ҳижрон бўлмасун.

* * *

Кўзим гирёнлиқиға ул лаби хандон эрур боис,

Кўнгул маҳзунлиқиға кулфати ҳижрон эрур боис.

Ғами ишқим улусға фош ўлурға, эй гули раъно,

Сариғ рухсор уза оқғон кўзимдан қон эрур боис.

Дили тангим очилмас жуз насими илтифотингдан,

Дами субҳ, ўлмоқиға ғунчанинг хандон, эрур боис.

Не тонг ул ойға таъсир этмас эрса ашксиз оҳим,

Ҳадафға етмақиға тийрининг пайкон эрур боис.

Етурса кўнглиға захм эл, тили мавзун сўзингдиндур,

Садаф чокиға йўқ ханжар, дури ғалтон эрур боис.

Десаиғ озод ўлай ғамдин сухансанж ўлма,

булбулинг

Қафасбанд ўлмақиға шакаринилҳон эрур боис.

Мусоффодур кўнгул кошонаси доим хаёлингдин,

Безарга кулбасини меъбон, меҳмон эрур боис.

Малул ўлма мазаллат тийра чоҳи ичра қолдим деб,

Азиз бўлмақға Юсуф, Миср аро, зиндон эрур боис

Не тонг Комил Навоий янглиғ ўлса сўз аро

сармаст,

Бу сархушлиқға жоме суҳбати султес эрур боис.

* * *
Мени Мажнун бўлубман бир пари ишқида девона,
Ки ёдидин бўлубдур кўнглум андоқким парихона.
Эрур ул мансизин доим нишоту айш ила ҳар дам,
Вале ман онсизин тун-кун ғаму кулфатга ҳамхона.
Тутар ҳар субҳ элга коса-коса бодаи васлин,
Ичиб ман заҳри ҳижрон, ҳар кеча паймона-паймона.
Не тонг, тушсам ман ул конк малоҳат мажлисидин
дур.

Муяссар бўлғаму ҳаргиз гадоға базми шоҳона.
Не ҳожаг бодаким, ул муғбача масти мудом айлар,
Мани йўқ, борчани мажлис аро гар кирса мастона.
Чу қилди тийра қулбам, эй саодат ахтари, ҳажринг,
Мунаввар бўлмоқи мумкин эмас гар келмасанг ёна.
Кўнгулда сирри ишқинг ёшуурман халқдин доим,
Нединким бордурур ул ганжга мадфан бу вайрона.
Манга қил зулму бедодингни бас, эй маҳваши Чини,
Йўқ эрса айларам бир кун қўлингдин арз хоҳона.
Ҳаводис сангборидин десанг маҳфуз ўлай хумдек,
Бўлуб саршор майдин, қил мақоминг кунжи майхона.
Мулозимпеша бўлма жоҳ учун ҳар пастфитратга,
Таваккал шоҳроҳида таку-пў айла мардона.
Агар бор эт, вагар йўқ, Қомил айрилмас даме сендин,
Ким улду зарра, сен хуршид, сан шамъу у парвона.

* * *
Саводи хаттинга гар истамас бўлмақ макон
коғаз,
Баёз ичра недин дафтар бўлуб очмиш дўкон
коғаз,
Кўзу, қадду, хату, лаълинг сифотин қилғали
таҳрир,
Мидодим — кўз, миҷам — хомам, сиёҳим — ашқу
жон — коғаз,
Сариғ чеҳрамдурур ишқини қилғон фош оламга,
Нечукким лафз рухсориғадур ойинасон коғаз.
Кўнгулнинг доғи бўлса не ажаб зоҳир
жабинимдин,
Назарларға саводи нуқтани айлар аён коғаз.
Замирим лавҳида нақши хаёлинг ўйладур маҳфуз,
Ки маъни шоҳидиға бордурур доруламон коғаз.
Фалак меҳри жамолинг васфини таҳрир қилмоқға,
Шаҳобин хомаи анжумдин айлар зарфишон
коғаз.
Жамолинг васфи таҳририн тамом этмак эмас
мумкин,
Қалам ашжор эса, дарё сиёҳи, осмон коғаз...
Езибму ул пари Қомилга гулгун сафҳаға нома,
Уқурда ё кўзи хунобидин бўлмишму қон коғаз?

* * *

Хабар топмиш бу маҳфилда жамолингдан магар
кўзгу,
Камоли ҳайрат ила ўздин ўлмиш беҳабар кўзгу.
Узори оташининг шуъласи боқғач, ёқар жоним,
Кўрубму ҳеч нозир зоҳир эткани шарар кўзгу.
Юзунг хуршиди зулф остида жабҳангдин намоёнду,
Қуёш рухсориға бўлгон каби шому саҳар кўзгу.
Рухинг миръотини тут зоҳиди худбин кўзидин дур,
Не баҳра топғуси кўрган била ул бебасар кўзгу.
Тамошойи жамолингдин, не тонг, ширинкалом ўлмас.
Ки тўтиларни доим сўзлатур ширин-шакар, кўзгу.
Жамолинг иштиёқидин мудом эрмас эса гирён,
Недин бошдин аёқ бўлмишдуруп бир чашми гар
кўзгу,

Юзунг миръоти ҳижронида бўлдим неча кунду лол,
Сухансанж ўлмакиға келди тўтининг ҳунар кўзгу(?)
Рухинг наззораси фикридин ўзга йўқ менга мақсуд,
Кўзумға жилвагар бўлгонда гар хуршид, гар кўзгу.
Бу важҳ ила алар наззораси бордур манга матлуб,
Жамоли безаволингға эруп шамсу қамар кўзгу.
Жамоли жилвасин Комил замиридин тамошо қил,
Ки мазҳарлиқға лойиқ бўлмағай ул юзга ҳар кўзгу.

* * *

Ерим узори авжи саодат маҳи эруп,
Бу важҳ бирла ҳусн эли шоҳаншаҳи эруп.
Бордур чу хўблар аро мумтоз, гўйё,
Ҳусн авжининг нажуми алар, бу маҳи эруп.
Беҳроқ кўрар чу мандин ул ой ғайрни, не тонг,
Гар чеҳра сарғариб, менга рашки беҳи эруп.
Не навъ оҳу нола била ҳамраҳ ўлмайин,
Доим рақиб онинг билаким, ҳамраҳи эруп.
Йўқ булҳавас онинг каби қаддинг ҳузурда,
Ҳар одамикойи мойили сарви саҳи эруп.
Мақсад юзин ҳамиша анга кўргузур жаҳон,
Ҳар кимки чашми нури хираддин тиҳи эруп.
Комил, не тонг, гар оғаҳ эса сўз камолидин,
Доим аниси Рожий ила Оғаҳий эруп.

* * *

Оҳким бир сарви гулрухсора ошиқ бўлмишам,
Бемурувват қотили хунхора ошиқ бўлмишам.
Олди жоним нозу истиғноу ёлғон ваъдаси,
Бир ситамгар золиму маккора ошиқ бўлмишам.
Оҳу нолам қумри-ю тўтидин ўтса, не ажаб,
Бир сиҳиқомат, шакаргуфтора ошиқ бўлмишам,
Сарву гул хасча кўрунмас кўзима, эй боғбон,
Бир юзи гул, қадди хушрафтора ошиқ бўлмишам.
Дўстлар, гаҳ бехуду, гаҳ хастаҳол ўлсам не айб,
Кўзлари ҳам масту, ҳам бемора ошиқ бўлмишам.
Ҳажрида кўздин тўкарман тун-кун ашки лолагун,
Токи май ул хилъати гулнора ошиқ бўлмишам.
Ерута олмас шабистоним қуёшинг, эй сипеҳр,
Ул юзи хуршиди пуранвора ошиқ бўлмишам.
Айлама, Комил, манга фирдавсу ризвон васфини.
Васли ишратгоҳида дийдора ошиқ бўлмишам.

* * *

Манзилим чун бўлди ушбу йил диёри Тошканд,
Жону кўнглум доим истар хор-хори Тошканд.
Буржи мизонда эди маснаднишин шохи Хўтан,
Ҳам баробар эрдилар лайлу-наҳори Тошканд.
Нуру зулмат ўлчаниб тун-кун уфуқ майдонда,
Бирдек эрди субҳи софу шони тори Тошканд.
Сарбасар ашжор заррин баргидан боди хазон,
Фарш қилғон барча қасри зарнигори Тошканд.
Хуш ҳаволиғ мунча бўлса анда айёми хазон,
Ераб, эркандур нечук фасли баҳори Тошканд.
Бўлди меҳмон жойимиз ҳақ лутфидин бир боғким,
Мевадору, лолозору нахлдори Тошканд.
Гарчи анда боғ ила бўстонга йўқ ҳадду шумор,
Зийнат афзолиқда чун холи узори Тошканд.
Вусъату назҳатда рашки жаннатул-маъводурур,
Кавсари тасними наҳру жўйбори Тошканд.
Тўби осо бош чекиб чархи муалло сорига,
Арчау ел бирла шамшоду чинори Тошканд.
Ҳар куни сайр айлар анда ҳуру ғилмон ўрнига,
Сарвқадду, гулжабину, гулузори Тошканд.
Лекин ушбу йилга тўғри айлабон беад ҳисоб,
Деди тарихини ҳотиф чашмасори Тошканд.
Умр боқи бўлса олти йил яна Комил сенга,
Ёзғил онинг солли тарихин шумори Тошканд.

МУХАММАСЛАР

Қайси фалак буржининг меҳри пуранворисан,
Қайси садаф дуржининг гавҳари шаҳворисан,
Қайси Хўтан оҳуси нофай тоторисан,
Қайси чаманзорнинг лолаи гулнорисан,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Қоматинга бандадур боғ аро сарви равон,
Лаъли лабинг рашкидин ғунча эрур бағри қон,
Чунки чаман саҳнида бўлса юзинг гулфишон,
Ноласин айлар фузун булбули бехонумон,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Йиғлатур ошиқларинг лаъл лабинг хандаси,
Қумрии нолон эрур сарв қадинг бандаси,
Ҳусну жамол авжининг ахтари тобандаси,
Кўрса агар оразинг, бўлғуси шармандаси,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Сен каби бир дилбари гурухи симинбадан,
Вақти тижаллум аро тўтти ширинсуҳан,
Мажлис аро айласанг шаъбадау лаъбу фан,
Вола ўлулар сенга аҳли замону замон,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Ой юзи — ҳусну жамол боғининг аҳмар ғули,
Жон ила кўнглум эрур ушбу гулинг булбули,
Қумрии нолон эрур сарв қадингнинг қули,
Йўқ эса нечун ани бўйнида бордур ғули,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Айшу нашот истабон ғамға дучор ўлмоғон,
Меҳринга дилбастан зору назор ўлмоғон,
Лаъл лабинг шаҳдиға борму хумор ўлмоғон?
Даҳр аро йўқтур сенга ошиқи зор ўлмоғон,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Бир кеча айлаб менга меҳру муҳаббат аён,
Ҳамраҳу йўлдошсиз барча улусдин ниҳон,
Қулбаи аҳзонима бўлсанг агар меҳмон,
Комили маҳзунинг ростини эткил баён,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

НАВОИЙ ҲАЗАЛИГА МУҲАММАС

Зинҳор эл ихтилоти бирла хуррам бўлмангиз,
Меҳнати ҳар дам фузуну роҳати кам бўлмангиз,
Мен каби бори надоматдин қади ҳам бўлмангиз,
Дўстлар, олам элига ёру ҳамдам бўлмангиз,
Ер ила ҳамдам демайким, ошно ҳам бўлмангиз.

Олам аҳлидин вафо осорини қилманг гумон,
Нақд умрим сарф этиб қилдим аларни имтиҳон,
Узлат истаб аҳли оламдин қочинг борича жон,
Ошнолиғ айлабон, ўз жонингизга ҳар замон,
Боиси юз минг балоу меҳнату ғам бўлмангиз.

Рухпарвар лабларидин истабон нўши ҳаёт,
Урдим ўз жонимга ўз илким била ниши мамот,
Ваъдасида йўқтурур ҳаргиз вафо бирла сабот,
Еб паривашлар фирибин, сўнгра топмай илтифот,
Мен каби девонау расвои олам бўлмангиз.

Ердин гар марҳамат етсин ва гар ранжу алам,
Ошиқи содиқ тутар они ҳамиша муғтанам,
Кўрмагумдур васлидин андуҳи ҳижронини кам,
Васли айш омода қилса халқни, эй дарду ғам,
Сиз бузуқ кўнглумдин ўзга ерга маҳрам бўлмангиз.

Гарчи бу дам хотиримдур дарду меҳнат маъдани,
Жисми зорим юз туман андуҳу кулфат маскани,
Сизни ҳам мандек қилур ул дилраболар пурфани,
Эй висол аҳли, ул ойнинг дарди ҳажридин мани,
Кўб кўруб ғамнок асру шоду хуррам бўлмангиз

Оҳким, ҳар кимга молу жоними қилдим фидо,
Қилдилар яхшилиғимга минг ямонлиғ борхо,
Аҳли оламдин вафо айлаб тамаъ, чекманг жафо,
Эй харобот аҳли, йўқ инсонда имкони вафо,
Мастлиғдин дев ўлунг, зинҳор одам бўлмангиз.

Гарчи Комил бўлди фурқатдин алил, эй аҳли васл,
Ҳажр ўтига тушти андоқким халил, эй аҳли васл,
Лек топти ёр васлига далил, эй аҳли васл,
Гар Навоий ҳажр аро бўлди залил, эй аҳли васл,
Эмди навбат сизгадур, мунча муаззам бўлмангиз.

Ушшоқни қилурға чу қилдинг фиғон асир,
Нағмангға бўлди барча эшитмак ҳамон асир,
Не навъ бўлмайин мани бехонумон асир,
Эй мутриб, ўлди ҳалқани нағмангға жон асир,
Созингға ёр зулфидин олдингму торлир.

Сансан сарири ҳусн уза шоҳаншаҳ, эй масиҳ,
Гар ҳўблар кавокиб эса, сан маҳ, эй масиҳ,
Комилға қўюнг ўлгуси манзилгаҳ, эй масиҳ,
Мунисни ҳам етурди ҳалокатга, эй масиҳ,
Мақтулинга дами қилакўр ҳамгусорлиғ.

МУНИС ҒАЗАЛИГА МУХАММАС

Дардоки, йўқ жаҳон элида шармсорлиғ,
Кўрганлар, иззатимни, манга берди хорлиғ,
Эркан абас замон элидин дўстдорлиғ,
Яхши кунимда ҳар кишиким берди ёрлиғ,
Дўнғач замона, айлади душманшиорлиғ.

Улким эди вужуди вафо маъдани, букун
Душманға лутфу, зулм мангодур фани букун,
Дерким рақиб сониди кўрмон сани букун,
Атфол этакға тош йиғингим мани букун,
Девоналикға еткурадур беқарорлиғ.

Ҳар кимса ўз нигори висоли замонида,
Иззат майини нўш этар ишрат маконида,
Фарёдким, бўлолмадим агёр сониди,
Итлар азизроқ кўрунур халқ ёнида,
Мандинки, қўйинг ичра чекарман бу хорлиғ.

Борсен агарчи давр элиға фонқ, этма рад,
Ишқинг аро билиб мани ҳам содиқ, этма рад,
Кўрдум юзунгни, бўлдум агар ошиқ, этма рад,
Ман гарчи суҳбатингға эмон лойиқ, этма рад,
Бу гулшан ичра гул ул эрур бўлса хорлиғ,

ОГАХИЙ ҒАЗАЛИГА МУХАММАС

Сўз дури ноёб эрур, они қилур изҳор тил,
Хуснидин фонда гар бўлмаса дурбор тил,
Узга сўзлар дегаҳ, ўлди мужибн озор тил,
Базм аро мундоқ такалумға чу очти ёр тил,
Хуққаи ёқутдин сочди дури шаҳвор тил.

Гарчи қотил кўзлари ушшоқиғадур жонситон,
Лек жонпарвар каломн бордурур руҳи равон,
Бу жиҳатдин ишқ йўлида мангадур бийми жон,
Юз ўлукни тиргузуб тўтидек айлар хушбаён
Ул масиҳ очса қачон сўз дерга шаккарбор тил.

Сўз чоғи алфозининг беҳадду ноён лаззатин,
Топғоли кўнглум соғинмас оби ҳайвон лаззатин,
Васф юз минг тил била қилмоқ не имкон лаззатин,
Чун эшитгач, ҳар сўзидин топғоман жон лаззагин,
Ваҳ бўлур эркон нучук оламға бу миқдор тил.

Ҳажр аро гар минг алам етсун мани берморға,
Тиғи ғам юз заҳм еткурсун дили афғорға,
Тарки ишқ эт дема ҳаргиз, носихо, ман зорға,
Йўқ ғамим ишқ ичра ўлмақдин, нединким ёрға
Қилғуси ҳар дам масиҳо муъжизин изҳор тил.

Эйки бир Лайли ғами кўнглингда тушмишдур
қарор,

Фош этиб, бўлма ани, девонау Мажнуншиор,
Бўлмасун десанг бу махфи розим элга ошкор,
Ишқ сиррин тилга келтурма кўнгулдин зинҳор,
Ким эмастур ишқ элига маҳрами асрор тил.

Ҳар неча бўлсун сўзунг мавзуну, нугқунг жонфизо,
Аҳли дунё оллида йўқтур анга қадрү баҳо,
Улки икки нукта дебтур бордурур бири хато,
Эътибору иззат истар кимсаким олам аро,
Е керак бисёр зар, йўқ эрса пурғуфтор тил.

Қомило, нутқунг агарчи гулдурур беҳор эмас,
Сўз неча ширин эрур хомўшлиғча бор эмас,
Оқил улдур даҳр аро ҳаркимки пурғуфтор эмас,
Бўлма маҳзун, Огаҳий, гар тил сенга ҳамвор эмас,
Санда худ гар бўлмаса хомангда бор ҳамвор тил.

МАСНАВИЙ

(Қисқарттириб олинди)

Шеър кўб вақт камбаҳо эрди,
Шуаро бахти ҳам қаро эрди,
Лиллоҳилҳамду вассаноки бу дам,
Жўш уруб сизга баҳри жуду карам,
Сажъи бир тангадин баҳо бўлди,
Шуаро киссаси тўло бўлди,
Сўзни гавҳар демишлар ўтканлар,
Фазл дўконини юрутканлар,
Бу замонда гуҳар жуган¹ бўлмиш,
Дурни сотмоқ жуганга фан бўлмиш,
Е жавоҳиршунос эмасму алар,
Танимаслар жуган била гавҳар.
Е ғалат деб дурурлар аҳли садаф,
Е жуган бордурур гуҳарга халаф.
Еки лафзи қадимда дерлар,
Жугари отини алар гавҳар.
Улки огоҳларнинг оғаҳидур,
Фаҳму дониш сипеҳрининг маҳидур,
Сўзи ортиқдурур гуҳардин ҳам,
Фазлу донишда олам ичра алам,
Сўзни ҳар неча қизса бозори,
Бордур оламда бир харидори,

¹ Ж у г а н — Қўқонжўхори маъносиди.

Минг балоғат била сўз айлаб адо,
Қилур они жуган била савдо.
Ул доғи ушр, ё закотдурур,
Анга инъому баэл от дурур.
Мани бечорау ғарибу ҳақир,
Ки сўзум ичра зарра йўқ таъсир.
Сўз десам ким анга қулоқ солур,
Ким ани ёки бир кўнакга олур.
Ман не янглиғ сўз айлайин иншо,
Сўз дуриға бу навъ бўлса баҳо,
Сўзума ҳеч киши жуган бермас,
Берсалар ҳам самон — ёмон эрмас.

РУБОЙ

Ҳар неча бало етса чекиб бошни букма,
Таъжил яқосига бошингни суқма,
Амрозу, алам шиддатидин ҳовлиқма,
Топғунг яна, Комило, шифо ошуқма,

ФАРД

Ҳар кимсаки айласа ошуқмасни хаёл,
Яфроғни йифак қилур, чечак баргини бол.

МУНДАРИЖА

Комил Ҳоразмий. <i>Раҳмат Мажидий</i>	5
Ғазаллар	11
Мухаммаслар	42
Маснавий	50
Рубой	52
Фард	52